

Nr 187

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående utredning om internordisk samverkan inom viss forskning.

(2:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lindblom m. fl.* (I: 421) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 513), har hemställts, såvitt här är i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala att en särskild utredningsman bör tillsättas som i nära samråd med 1955 års universitetsutredning undersöker på vilka punkter internordisk samverkan kan ske inom den naturvetenskapliga och tekniska forskningen.

Till stöd för detta yrkande har anförts huvudsakligen följande.

Det har på senare år med övertygande kraft visats att takten i våra materiella framsteg är beroende av naturvetenskaplig och teknisk primärforskning samt i vad mån dessa resultat kan utnyttjas i produktion genom målforskning och praktiskt utnyttjande av de vunna resultaten.

Samtidigt har i den allmänna debatten betonats, att det för alla uppenbara värdet av dessa grenar av forskningen inte får förleda statsmakterna att försumma de mera humanistiskt och socialt betonade forskningsdisciplinerna. Önskemålen om en vidgad och fördjupad kännedom om människans villkor och samhällslivets förvandling leder till ett vidmakthållande och på många punkter en intensivifiering av den icke-materiella forskningen.

Genom 1946 och 1947 års riksdagsbeslut och särskilt genom tillkomsten av de anslagsbeviljande forskningsråden har en god grund lagts för den fortsatta tillväxten av forskningsinstitutioner och enskilda forskarinsatser.

Vi vill understryka vikten av att de olika forskningsråden i sin verksamhet aktivt stöder tendenserna till större samarbete mellan olika forskare och att den isolationistiska traditionen bland vetenskapsmännen — framkommen genom varje enskild forskares naturliga strävan att meritera sig för någon av de fåtaliga tjänster som står till buds — i görligaste mån förvandlas i en målmedveten strävan att samarbeta med andra forskare, ej minst över ämnesgränserna.

Vi anser det ofrånkomligt att en särskild utredningsman tillkallas som i nära samarbete med 1955 års universitetsutredning belyser frågorna hur den fortsatta upprustningen av den naturvetenskapliga och tekniska forskningen kan samordnas med motsvarande forskning i de övriga nordiska länderna. Nordiska kulturkommissionen har genom samordning av den marinbiologiska forskningen i norden därvid visat på möjligheterna av ett samarbete över gränserna. I ett remissyttrande över ett förslag till inrättande av ett svenskt näringsforskningsinstitut har vidare kooperativa förbundet yrkat på att de svenska statsmakterna snarast möjligt ville ta kontakt med statsmakterna i de övriga nordiska länderna för en undersökning

av möjligheterna att upprätta ett gemensamt nordiskt näringsforskningsinstitut. Vi finner detta uppslag beaktansvärt men vill framhålla att det givetvis bör vidgas att omfatta de skilda forskningsbehov som är särskilt värda statsmakternas uppmärksamhet.

Statsutskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden över motionerna, såvitt här är i fråga, av jordbrukets forskningsråd, statens naturvetenskapliga forskningsråd, statens tekniska forskningsråd och atomkommittén.

Av de avgivna remissvaren har inhämtats bl. a. följande.

Jordbrukets forskningsråd biträder det i motionerna framställda yrkandet och har framhållit bland annat följande.

Rådet anser det vara av stor betydelse, att de lantbruksvetenskapliga forskarna och forskningsinstitutionerna i de nordiska länderna sinsemellan uppehålla nära kontakt. Sådan kontakt bör i en del fall kunna leda till viss samordning av forskningen på området och även till direkt samarbete vid fullgörandet eller lösandet av konkreta uppgifter. En dylik om än rätt begränsad samverkan inom jordbruksforskningen förekommer också. För främjande av kontakt och samverkan mellan jordbruksforskarna i Norden finnes en enskild organisation, nämligen den år 1918 bildade Nordiska jordbruksforskarens förening (NJF). Vid de av föreningen vart tredje år ordnade kongresserna, vilka alternera mellan de deltagande länderna, och vid de under tiden mellan kongresserna av de olika sektionerna ordnade konferenserna och symposierna rörande speciella frågor diskuteras icke blott uppnådda forskningsresultat utan även metod- och organisationsfrågor samt planläggas och fördelas i viss utsträckning arbeten för lösande av särskilda uppgifter.

NJF utger vidare tidskriften *Nordisk Jordbruksforskning*, som utom uppsatser av gemensamt intresse omfattar årliga förteckningar över nordisk jordbruksvetenskaplig litteratur. För rent vetenskapliga avhandlingar utger föreningen i samarbete med skogs- och lantbruksakademien publikationen *Acta Agriculturae Scandinavica*, avsedd för internationell publik och med engelsk, fransk eller tysk text. Till dessa båda publikationer, som för närvarande utgivas i Stockholm, utgå statsbidrag från de deltagande länderna.

Rådet vill vidare framhålla, att när det gäller den veterinärmedicinska forskningen ett mångårigt nordiskt samarbete råder. Forskningsresultat av gemensamt nordiskt eller internationellt intresse publiceras i stor utsträckning i tidskriften *Nordisk Veterinärmedicin*, och vid de vart fjärde år återkommande skandinaviska veterinärkongresserna framläggas och diskuteras de senaste forskningsrönen på det veterinärmedicinska området. Dessutom finnas sedan några år tillbaka nordiska specialföreningar för sexualfysiologi och sexualpatologi samt motsvarande på livsmedelshygienens område, där forskningsfrågor av gemensamt nordiskt intresse diskuteras.

Det i motionerna omnämnda yrkandet från kooperativa förbundet om undersökning av möjligheterna att upprätta ett gemensamt nordiskt näringsforskningsinstitut innebär enligt rådets mening ett beaktansvärt initiativ. I anslutning härtill vill rådet erinra om de möjligheter till nordiskt samarbete beträffande växtförädling av fruktträd och bärväxter, som beröras av 1953 års växtförädlingsutredning i dess betänkande »Statens stöd åt växtförädlingen m. m.» (SOU 1956:4) s. 154. Enligt rådets bedömning skulle ett relativt fast organiserat samarbete mellan de nordiska länderna

vid förädlingen av ifrågavarande växtarter medföra ökad effektivitet och ett bättre utnyttjande av nu förefintliga resurser till fördel för samtliga deltagande parter.

Rådet anser det önskvärt, att möjligheterna för ytterligare samarbete mellan de nordiska länderna på det lantbruksvetenskapliga området undersökas och att i anslutning härtill klarlägges, i vad mån staten bör stödja och främja sådant samarbete. Rådet vill därför biträda motionärernas yrkande, att en särskild utredningsman tillsättes med i motionerna angiven uppgift. Rådet förutsätter härvid, att lantbruksvetenskaplig forskning och försöksverksamhet anses ingå i »den naturvetenskapliga och tekniska forskningen». Enligt rådets mening bör utredningsmannen utom med 1955 års universitetsutredning även samråda med av chefen för jordbruksdepartementet tillkallade sakkunniga för utredning av frågan angående forskningen, undervisningen och försöksverksamheten vid lantbruks högskolan och statens lantbruksförsök samt vid Alnarpsinstitutets högskoleavdelningar.

Statens naturvetenskapliga forskningsråd har anfört huvudsakligen följande.

Inom naturvetenskapen förekommer redan ett väl utvecklat nordiskt samarbete. Åtskilliga exempel härpå skulle kunna anföras. Det existerar exempelvis ett stort antal nordiska tidskrifter inom såväl naturvetenskap som medicin, och på detta område har nordisk samverkan visat sig synnerligen effektiv och värdefull. Forskningsråden i de nordiska länderna har mycket intima kontakter, och deras ordförande och sekreterare bildar tillsammans en nordisk forskningsdelegation som brukar sammanträda med två eller tre års mellanrum för att diskutera aktuella frågor. Även denna verksamhet har varit av stort värde för att snabbt överföra tankar och idéer som uppkommit i ett land till övriga länder i Norden. Även inom de enskilda vetenskaperna förekommer livliga förbindelser både i organiserad form och på mera personlig basis. Bland geologerna har exempelvis sedan långt tillbaka var fjärde sommar anordnats exkursioner i något nordiskt land, vilka varit mycket fruktbringande för geologerna. Vidare anordnas numera vart annat år ett vintermöte, där teoretiska frågor diskuteras. De biokemiska föreningarna i de nordiska länderna har ett intimt samarbete med gemensamma möten och symposier. Nordiska kemistmöten äger rum vart tredje år. I motionen anföres samarbetet inom den marinbiologiska forskningen som ett exempel. Förberedelser sker för att skapa ett internordiskt institut för teoretisk kärnfysik i Köpenhamn. Många andra exempel skulle kunna anföras.

Det redan existerande samarbetet har utan tvivel varit av största värde och betydelse, och det är mycket angeläget att detta ytterligare utvecklas. Det är emellertid rådets erfarenhet, att det mest fruktbringande samarbetet kommit till stånd genom initiativ ifrån representanterna för ett visst fackområde som direkt och påtagligt känt behovet av att åvägabringa sådant samarbete. Däremot torde det vara mycket svårt för en person och skulle säkerligen också vara det för en kommitté att få fram en översikt över det latent behovet av nordiskt samarbete inom olika discipliner. Rådet finner det därför tveksamt om så mycket är att vinna på att en särskild utredningsman tillsättes. Däremot anser rådet att 1955 års universitetsutredning under sitt arbete bör särskilt beakta dessa frågor. Redan nu kan sägas att en sådan fråga som utredningen bör uppta till prövning är att skapa förbättrade möjligheter för akademiska lärare och forskare inom olika discipliner att sammanträffa med sina nordiska kolleger i form av symposier och ämneskonferenser och även i den formen, att ökade möjligheter bereds enskilda

forskare att arbeta vid en vetenskaplig institution i ett annat land. Svårigheterna är därvid för närvarande särskilt stora för yngre forskare, och deras problem bör därför röna särskilt beaktande.

Med hänvisning till vad ovan anförts vill rådet föreslå att 1955 års universitetsutredning i sitt arbete särskilt bör beakta frågan om internordisk samverkan inom den naturvetenskapliga och tekniska forskningen.

Statens tekniska forskningsråd hävdar att åtgärder till stöd för den vetenskapliga och tekniska forskningen på svenskt och nordiskt plan är önskvärda. Rådet anser att en vidareutveckling ligger inom rådets arbetsområde och finner därför tillkallande av en speciell utredningsman för ändamålet onödig. Rådet har anfört bland annat följande.

Då det i många fall just inom gränsområden mellan olika vetenskaper är möjligt att göra betydande insatser, vill rådet begagna tillfället att understryka värdet av att för forskarutbildningens del till varje tidpunkt utbildningsmöjligheter finnes, som överensstämmer med de aktuella behoven och de behov som kan förutses föreligga inom en överskådlig framtid.

Från rådets sida har tidigare understrukits värdet av en basorganisation vid de tekniska högskolorna och även värdet av initiativ sådana som rådets nuvarande forskningsstipendiatinstitution. Det är även naturligt att understryka värdet av medicinska forskningsrådets institution med forskningsläkartjänster.

Enligt tekniska forskningsrådets åsikt är ett nordiskt samarbete på forskningens område, där så kan åstadkommas, ytterligt önskvärt. Genom ett sådant samarbete kan forskarbegävningarna bättre tillvaratagas och mera ekonomiskt krävande forskningsprojekt, som endast med svårighet eller kanske inte alls skulle kunna genomföras av något av de nordiska länderna ensamt, kan tas upp till bearbetning. Förutom den kontakt i aktuella forskningsfrågor, som ständigt förekommer mellan de olika forskningsråden och övriga forskningsbefrämjande organ i de nordiska länderna, finnes också ett speciellt samarbetsorgan för information och diskussion i forskningsfrågor, nämligen nordiska teknisk-naturvetenskapliga forskningsdelegationen, där även tekniska forskningsrådet deltar. Detta samarbete, som har kunnat bedrivas på en informell och ekonomiskt mycket litet krävande basis, har visat sig vara givande för de deltagande parterna. Det nordiska samarbete inom detta område som sedan länge ägt rum genom Ingeniörsvetenskapsakademiens verksamhet förtjänar också uppmärksammas. Beträffande praktiska samarbetsinitiativ på nordisk basis faller det också naturligt att nämna det samarbete som etablerats inom atomforskningens område. Inom tekniska forskningsrådets område har det också vid några tillfällen varit möjligt att bidra till samnordiska forskningsprojekt. Beträffande nordisk forskningssamverkan synes tiden vara inne att ompröva huruvida icke Norden i detta avseende bör betraktas på samma sätt som inländskt område. Detta skulle innebära, att råden, där de så finner lämpligt, kan i samverkan med motsvarande grannlandsinstitutioner ge anslag till forskningsverksamhet som bedrives inom Norden eller för internordiskt ändamål.

Beträffande det nordiska samarbetet vill tekniska forskningsrådet fästa uppmärksamheten på en vid nordiska forskningsdelegationens sammanträde i januari i år gjord rekommendation, att de nordiska forskningsråden och forskningsorganen gemensamt skulle anställa en sekreterare för att ytterligare befrämja det praktiska samarbetet mellan berörda parter i de nordiska länderna. Denne sekreterare skulle alternerande vistas i de nordiska

länderna och för sitt arbete utnyttja de resurser, som står till förfogande för vederbörande lands nationella forskningsorganisationer. Detta är enligt rådets uppfattning en gynnsam arbetslinje. Härigenom ges möjligheter till ett praktiskt samarbete utan att någon fastare och mera ekonomiskt krävande organisation byggs upp.

Den utvecklingslinje, som består i att först skapa det praktiska samarbetet och sedan, när detta nått en sådan omfattning som kräver fastare organiserade samarbetsformer, skapa de erforderliga organisationerna, framstår för tekniska rådets del som den mest ändamålsenliga. Härigenom kan samarbetsformer, som bäst svarar mot de praktiska behoven, åstadkommas på enklaste sätt och med minsta möjliga ekonomiska kostnader. Rådet förutsätter att efter hand som dessa samarbetsinitiativ tar fastare former statsmakterna också skall ikläda sig kostnaderna för dessa på samma sätt som för rent nationella forskningsprojekt.

Det är rådets åsikt, och även inom rådet och dess systerorganisationer en praktiserad arbetslinje, att det nordiska samarbetet bör främjas på alla de områden där det är ändamålsenligt och möjligt. Beträffande det i motionen framförda önskemålet om en speciell utredningsman anser rådet, att en sådan knappast är erforderlig. Tekniska forskningsrådets uppgift är inte enbart av anslagsfördelningens karaktär. Minst lika viktig är rådets uppgift att följa utvecklingen och där så är nödvändigt eller önskvärt ta nya initiativ. Detta framgår även av Kungl. Maj:ts instruktion för statens tekniska forskningsråd, där det sägs att tekniska forskningsrådets uppgift är att följa den tekniska utvecklingen i stora drag och hålla kontakt med den i landet pågående tekniska forskningen samt stödja och vid behov organisera frivilligt samarbete mellan forskningsintressenter, såväl industriföretag och andra enskilda organisationer som statliga myndigheter och institutioner ävensom att stödja initiativ till forskning av betydelse för näringslivet samt vid behov självt taga initiativ till främjande av sådan forskning. Det är rådets strävan att, genom att ständigt hålla de rutinmässiga arbetsuppgifter som ofrånkomligt måste ligga på rådet inom så snäva gränser som möjligt, ständigt vidmakthålla sina möjligheter att ta nya initiativ till forskningens fromma. Då ett nordiskt samarbete på forskningens område är ett för den svenska forskningen vitalt intresse ligger, enligt rådets åsikt, åtgärder till dess främjande inom det område som angivits i rådets instruktion. Detta gäller även internationellt forskningsbefrämjande arbete över huvud taget.

Atomkommittén har anfört bland annat följande.

Enligt kommitténs uppfattning bör understrykas att det nordiska samarbetet är av mycket stort värde och att detsamma bör vidare utvecklas genom förslag och initiativ främst från respektive fackorganisationers sida men att även 1955 års universitetsutredning i sitt arbete särskilt bör uppmärksamma vilka åtgärder som kan vidtagas för att befordra sådant nordiskt samarbete.

Redan nu existerar ett nordiskt samarbete inom naturvetenskap och teknik i olika avseenden och på olika områden. Särskilt kan kanske därvid pekas på det stora antalet gemensamma nordiska vetenskapliga tidskrifter. Inom atomkommittén har också från svensk sida initiativ tagits till ett utvidgat nordiskt samarbete inom teoretisk fysik. Samarbete i olika former finns också inom åtskilliga andra naturvetenskapliga ämnesområden. Det är dock intet tvivel om att detta samarbete mellan de nordiska länderna behöver ytterligare utvecklas. Om realistiska projekt skall komma fram bör detta emellertid ha som bakgrund ett behov, som framträtt såsom påtagligt

inom vederbörande fackmannakretsar. Kommittén betvivlar, att den rätta vägen för att befordra en sådan utveckling är att tillsätta en särskild utredningsman för ändamålet. Denne kan svårigen ha eller förskaffa sig den inblick i förhållandena inom enskilda områden, som är erforderlig, för att genom hans utredning livskraftiga projekt skall framkomma. Kommittén finner det bättre att en successiv utveckling sker därigenom att initiativ tas inom berörda fackorganisationer. Den nu sittande 1955 års universitetsutredning torde emellertid ej undgå att i sin verksamhet komma in på hit hörande problem.

Utskottet anser sig böra understryka den stora betydelsen av det redan existerande nordiska samarbetet inom vetenskaplig forskning. Det torde emellertid vara uppenbart att detta samarbete behöver ytterligare utvecklas. Huruvida tillkallande av en särskild utredningsman med uppgift att närmare utreda vilka åtgärder som i detta syfte kunna finnas påkallade, bäst skulle främja ifrågasvarande ändamål synes dock enligt utskottets mening kunna ifrågasättas. Det har i remissvaren framhållits att det vid analys och lösande av åtskilliga problem och frågeställningar i dagens vetenskapliga arbete blir mer och mer påtagligt att fördjupade specialkunskaper fordras inom många områden och att därmed behovet av samarbete gör sig starkt gällande. Den i motionerna påpekade isolationistiska traditionen bland vetenskapsmännen motverkas sålunda av den praktiska nödvändighetens krav på samverkan. Flera exempel på sådan samverkan ha också lämnats i de olika remissvaren. Det har vidare framhållits att olika projekt för samarbete bäst kunna framkomma genom initiativ från vederbörande fackmannakretsar och att en utredningsman svårigen kan skaffa sig den nödvändiga inblicken i förhållanden inom så artskilda områden, varom här är fråga. Utskottet delar denna uppfattning och finner för sin del den mest ändamålsenliga vägen för ernående av önskvärt samarbete på ifrågasvarande områden vara en successiv utveckling genom inom berörda fackorganisationer väckta initiativ. I de fall dessa initiativ fordra särskilda åtgärder och bistånd från de svenska statsmakternas sida, torde det enligt utskottets mening böra ankomma på 1955 års universitetsutredning att utreda och överväga därmed sammanhängande problem. Därest direktiven för universitetsutredningen icke skulle innefatta uppdrag av sålunda åsyftat slag, torde erforderlig komplettering av dessa direktiv böra meddelas.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 421 och II: 513, såvitt här är i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anför.

Stockholm den 20 november 1956

På statsutskottets vägnar:

KARL WARD

Närvarande: se under utlåtandet nr 192.